

İki Kıyı İki Halk Kahramanı:
ALİM AZAMATOĞLU İLE MİCANOĞLU HÜSEYİN'E
KARŞILAŞTIRMALI BİR BAKIŞ*

Mehmet AÇA**
Abonoz KÜÇÜK***

ÖZET

Çoğunlukla maruz kaldıkları bireysel mağduriyetler sonrasında kendilerini “eşkıya”lara özgü bir mücadele içerisinde bulan ve bu andan itibaren de resmi otoritelerce “eşkıyalık” olarak nitelendirilen davranışlar sergileyenlerden bazıları, içinde yaşadıkları toplumlar tarafından kahraman olarak görülmüşlerdir. Bu tipler, mücadelelerine çoğunlukla bireysel mağduriyetler sonrasında başlamakla birlikte zamanla topluma mâl olmuşlar, içinde yaşadıkları toplumların bir kısmının ya da bütünüünün açık ve gizli desteğini almışlardır. Merkezi otoriteden çok, onun yerel temsilcileri ile onların işbirliği içinde oldukları yerel sınıflardan çeşitli nedenlerle memnun olmayan kitleler, otoritelere meydan okuyan bu cesur “ası”lerle bütünleşmişler, onları birer “hesap sorucu” ya da “kurtarıcı” olarak görmüşler, onların kişilikleriyle mücadelelerini, isimleri etrafında meydana getirdikleri anlatılar eşliğinde hafızalarına kazıyarak ölümsüzleştirmişlerdir.

Bu çalışmada Karadeniz’in iki yakasının iki ayrı “eşkıya”sı karşılaştırmalı bir şekilde incelenmiştir. Resmi otoritelerle işbirlikçilerinin “haydut” ya da “eşkıya”, halkın bütünüünün ya da bir kısmının “kahraman” olarak gördüğü bu isimlerden ilki, Kırım Tatarlarının ünlü “halk kahramanı” Alim Azamatoğlu, diğeri ise Giresun yöresinin ünlü eşkıyası Mican oğlu Hüseyin’dir. Yapılan karşılaştırma sonrası her iki isim arasında “kanunsuzluk” kariyerine bireysel mağduriyet sonrasında başlama, halkın tamamı ya da bir kısmının desteğini alma ve adları etrafında anlatılarla manzumeler oluşturulması gibi hususlar bağlamında benzerlikler olduğu görülmüştür. Ulaşılan bir diğer sonuç ise, Karadeniz’in her iki yakasında yaşayanların “kahraman” algılarındaki önemli benzerliktir.

Anahtar Kelimeler

Eşkıya, halk kahramanı, anlatı, Kırım, Karadeniz, Alim Azamatoğlu, Mican oğlu Hüseyin.

* Makalenin geliş tarihi: 7 Mart 2017 / Kabul tarihi: 29 Nisan 2017.

** Prof. Dr., Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, mehmet.aca@marmara.edu.tr

*** Yard. Doç. Dr., Giresun Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler ve Türkçe Eğitimi Bölümü, abonoz_kucuk@hotmail.com

Giriş

Siyasi otorite ile kolluk kuvvetleri tarafından “eşkıya”, “haydut” gibi sıfatlar yüklenen Alim Azamatoğlu ile Micanoglu Hüseyin, halk muhayyilesinde kahraman olarak konumlandırılmışlardır. Sözlü kültürün bir ürünü halk anlatmalarında bu durum açıkça görülmektedir. Biri Karadeniz’in güney sahilinde yer alan Giresun, diğeri ise kuzey sahilinde yer alan Kırım’da karşımıza çıkan bu iki “halk kahramanı”; yaşadıkları yüzyıl, hayat hikayeleri, “kanunsuzluk” kariyerlerinin başlamasına neden olan durum ve olaylar, halk kahramanı oluş biçimleri gibi hususlar temelinde benzerlikler göstermektedir.

İki halk kahramanı da 19. yüzyılda yaşamıştır. Alim Azamatoğlu, bu yüzyıla ait Rus arşiv belgelerine, Micanoglu Hüseyin ise Osmanlı ve İngiliz arşiv belgelerine konu olmuş iki tarihsel kişilik olarak karşımıza çıkmaktadır. Birbiriyle benzer niteliklere sahip olan bu iki halk kahramanının aynı yüzyılda iki farklı coğrafyada benzer bir şekilde ortaya çıkışını çağın sosyal, kültürel, siyasi ve ekonomik şartlarında aramak sağlıklı bir yaklaşım olacaktır. Sosyal, kültürel, siyasi ve ekonomik açıdan benzer sıkıntıları yaşayan coğrafyalarda, Alim Azamatoğlu ve Micanoglu Hüseyin gibi birbirine benzeyen halk kahramanlarının ortaya çıkışı olağan bir durumdur.

19. yüzyıl, hem Kırım hem de Anadolu coğrafyası için siyasi, sosyal ve ekonomik sıkıntıların doruğa çıktığı bir dönem olarak tarihteki yerini almıştır. Kırım Hanlığı’nın 1873’te Çarlık Rusya tarafından işgal edilmesi, eski hanlığın siyasi elitiyle Tatar nüfusunun önemli bir kısmının Kırım dışına göç etmesine, Rus kolonilerinin Kırım topraklarına yerleştirilmelerine, toplumun Rus yönetimince zadeganlar (mirzalar), ruhaniler, şehirli ve köylülerden oluşan dört sınıfa ayrılmasına, bu dört sınıftan mirzalarla ruhanilerin önemli bir kısmının Rus yönetimiyle uzlaşarak yerli halka yabancılaşmasına, köylülerin mülkiyet halklarını yitirerek toprak ağaları için çalışır duruma gelmelerine, insanî ve dinî özgürlüklerin kısıtlanmasına, Tatar gelenekleriyle mimarisinin tahrip edilmesine, Rus yönetiminin polis ve jandarmanın yanı sıra mirzalar, beyler ve ruhaniler vasıtasıyla halkı baskılamasına yol açmıştır.¹

¹ Müstecib Ülküsal, *Kırım Türk-Tatarları (Dünü-Bugünü-Yarını)*, İstanbul 1980, s. 132; Alan Fisher, *Kırım Tatarları*, çev. Eşref B. Özbilen, Selenga Yayınları, İstanbul 2009, s. 112-114.

Yukarıda belirtilen gelişmeler, Tatarlar arasında rahatsızlık ve huzursuzluğa yol açmış, zaman zaman bireysel ve kitlesel karakterli hareketlenmelere neden olmuştur. Fakat haklarını arayanlar, adalet isteyenler, haksızlık ve adaletsizliklere boyun eğmeyen ya da isyan edenler, imtiyazlarla donatıldığı yerli mirza ve beylerle işbirliği yapan Rus yönetimi tarafından yakalanıp çeşitli şekillerde cezalandırılmışlardır.

Kırım’da olduğu gibi, Anadolu’da da 19. yüzyıl, karışıklıkların hüküm sürdüğü bir dönem olarak tarih sahnesindeki yerini almıştır. Yıkılmaya yüz tutan bir cihan devletinin son dönemlerine tekabül eden bu yüzyılın siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik şartları, doğal olarak halkta da yansımaları bulmuştur. Daha 16. yüzyıldan itibaren iç ve dış sosyo-ekonomik sebeplerle değişmeye başlayan “tımâr sistemi”ne dayalı klasik taşra idari yapısı, 18. yüzyıl ile 19. yüzyılın ilk yarısında bütünüyle “iltizam sistemi”ne dayalı bir hal almıştır. Bu değişim, klasik idarededeki bazı taşra görevlilerini itibarsızlaştırırken yeni bazı görevlileri ise ön plana çıkarmıştır. Bu değişimden en kârlı çıkanlar ise başlangıçta iltizam sistemi ile ekonomik, daha sonra ise siyasi ve askeri varlıklarını arttıran ayanlar olmuştur.² İltizam sisteminin uygulanmaya başlanmasıyla birlikte ayanlar güç kazanırken, halk kötü bir duruma düşmüştür. Bu sistemin uygulanmaya başlanmasından sonra halk, “çiftbozan” halini almıştır. Bu durum, Micanoğlu Hüseyin’in ortaya çıktığı Giresun için de geçerlidir.

Halk, devlet eliyle ortaya çıkarılan bu yerel otoriteye muhtaç hale düşerek onlardan medet umar hale gelmiştir. Ekonomik sıkıntılar, yerel otoritenin baskıcı tutumları gibi etkenler altında ezilen halkın arasından bu sorunlarla genellikle meşru görülmeyen yöntemlerle mücadele eden kişiler çıkmıştır. Otorite sahiplerinin “eşkiya” ya da “haydut” olarak nitelendirdikleri bu kişiler, halk arasında “halk kahramanı” olarak nitelendirilmiş ve halk anlatılarında³ kendilerine önemli bir yer edinmişlerdir.

² Abdullah Bay, “XVIII. Yüzyıl ve XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı Taşrasında Siyaset Pratiği: Taşrada İktidar Mücadelesi, Hizipleşme ve Merkez”, *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 12, 2014, s. 4-5.

³ Halkın yaşayış biçimi, inanış ve düşünüş yapısı, maddi-manevi üretimleri gibi hususları çok yönlü bir şekilde incelemeye çalışan halkbilimciler tarafından oldukça önemli görülen bu anlatılar, tarihçilerin gözünde “eşkiya güzelleme”lerinden ibarettir. Tarihçilere göre bu anlatılarda efsanelerle gerçekler birbirine girmiş, meselenin gerçeklik ve tarihsel boyutu ile bağlamı kaybolmuştur (Bkz. Hamdi Özdiş, “Efsaneler,

Çalışmada, siyasi otoritelerle kolluk kuvvetleri tarafından “eşkıya” ya da “haydut”, halk tarafından ise “kahraman” olarak nitelendirilerek halk anlatılarına konu edinilen Alim Azamatoğlu ile Micanoglu Hüseyin, ilk paragrafta belirtilen hususlar esasında karşılaştırmalı bir şekilde incelenecektir. Çalışmada, biri Karadeniz’in kuzey sahilindeki Kırım’da, diğeri ise Karadeniz’in güney sahilindeki Giresun’da yaşamış olan bu iki ismin, halk tarafından kahramana dönüştürülmeleri nedeniyle, halk anlatılarındaki görünümüne ağırlık verilecektir.

1. “Kanunsuzluk” Kariyerlerine Başlamalarına Neden Olan Olaylar

Micanoglu Hüseyin 1274 (1858) yılında Giresun ili Keşap ilçesine bağlı Dokuztepe (Engüz) köyünde doğar. Babası Ömer Ağa, annesi Yakuboğlu Osman’ın kızı Ayşe hanımdır. Micanoglu, eğitimini sürdürdüğü medreseye bir gece kadın getirdiği için buradan atılır.⁴ Tahsilini devam ettirmek için Sayca köyünden arkadaşı İsmail Ağa’nın oğlu Hüseyin ile birlikte Erzurum’a gider. Erzurum’da yapılan sınavda başarılı olamadığı için Giresun’a geri döner. Bir süre sonra askere giden Micanoglu, askerden firar edince dayısı Yakuboğlu Şükrü’nün yanına gelir. O tarihlerde bir kadın yüzünden çıkan kavgada Kalafatoğlu Memiş Hoca öldürülür. Kalafatoğlu Memiş’i öldürenin

Gerçekler ve Yerel Siyaset Pratiği: Eşkıya Micanoglu Hüseyin”, *Kebikeç*, S. 34, 2012, s. 61). Micanoglu Hüseyin ile ilgili anlatılar, halkın sözlü belleğinde tarih boyunca işlenmiştir. Bu anlatıları yazılı hale getirerek yayınlayan ilk isim, Şaban Ersöz’dür. Ersöz, Micanoglu’yla ilgili ilk yazıyı *Karadeniz* gazetesinde 2 Ocak 1952’de “Micanoglu: Abdülhamit Devrinde Hükümete Meydan Okuyan, Giresun Havalisinin En Müthiş Eşkıyası” adıyla yayınlamıştır. Bu yazıda, anlatıları toplayan kişi, “Çeteci” olarak belirtilmiştir. Daha sonra Şaban Ersöz’ün, “Kerempelioğlu” takma adını kullanarak 24 Mart 1956-28 Nisan 1959 tarihleri arasında *Yeşilgiresun* gazetesinde “Sevimli Haydut Micanoglu” başlığıyla Micanoglu’nun maceralarını yeniden kaleme aldığı görülmektedir (Kerempelioğlu, “Sevimli Haydut Micanoglu”, *Yeşilgiresun*, 24 Nisan 1956-28 Nisan 1959). “Kerempelioğlu” takma adını kullanan Ersöz, bu yazılarında sözlü kaynaklardan dinlediklerini öyküleştirerek aktarmıştır.

⁴ Fikret Karadeniz’e göre Keşap ilçesinin Dokuztepe köyündeki Mercanoğulları sülalesine mensup olan Micanoglu Hüseyin, Kayseri ve Çorum medreselerinde 14 yıl eğitim görmüş sarıklı bir din adamıdır. Karadeniz, bu bilgileri sözlü geleneğin temsilcileriyle yapmış olduğu görüşmeler neticesinde tespit ettiğini dile getirmektedir (Fikret Karadeniz, “Giresun’da Bir Alp Tipi ya da Bir Köroğlu Kolu Gibi Micanoglu”, *Yerli Kültür Yazıları Araştırma/İnceleme*, Samsun Sanat Yayınları, Samsun 1993, s. 45).

Micanoğlu olduğu tespit edilince, o da firar ederek dağlara çıkar ve eşkıyalığa başlar.⁵

Bir başka rivayete göre doğum tarihi, 1280 (1864)'dir. Rüştüyeyi bitirmiş, tahsilli bir şahsiyet olduğu için köyünde bir müddet çocuk okutmuştur. Erkek güzeli denebilecek seviyede yakışıklıdır. Micanoglu, Erzurum Süvari Alayı'nda askerlik görevini yaparken kendi köyünden bir er, ona, nişanlısı Emine'nin Memiş Hoca'nın oğluna verildiğini haber verir. Bu haberi duyunca deliye döner. On üç aylık askerken firar eder ve memleketine kaçar. Memlekete geldiğinde iş işten geçmiştir. Köylüler onu geri dönmesi için ikna etmeye çalışırlar, ancak başaramazlar. Micanoglu, köyde gizlenmeye çalışır. Ara sıra, dayısının yanına uğrar. Dayısının evi, Memiş Hoca'nın evine yakındır. Micanoglu'nun Memiş Hoca'nın yakın çevresinde dolaşması, dedikodulara sebep olur. Micanoglu'yla gelin arasında bir ilişki olduğu söylentisi yayılır. Ailesi, gelini sıkıştırmaya başlar ve ona "eğer ilişkin yoksa Micanoglu'nun karşısına çık, onu odunla bir güzel döv de ilişkinin olmadığına inanalım" der. Gelin, bir akşamüstü eline bir değnek alarak Micanoglu'nun önünü keser. Gürültüyü duyan Memiş Hoca da gelininin yardımına koşar. Micanoglu, zorda kalınca bıçağını çıkarır ve Memiş Hoca'yı bıçaklar. Hüseyin, bu olay neticesinde elini kana bulamış olur. Köyün ileri gelenlerinden Hamaloğlu Hasan Ağa, onu adalete teslim eder ve 18 yıl hapis cezasına çarptırılır.⁶

Alim Azamatoğlu, 1813-1815 yılları arasında Karasuvbazar şehrinde on üç kilometre uzaklıktaki Kopürlüköy'de çiftçilikle geçimini sağlayan bir ailede dünyaya gelir. Ayakkabı tamirciliğine yatkın olması nedeniyle babası Azamat Akay tarafından Karasuvbazar esnafı arasında meşhur olan ayakkabı ustası Acı Murat'ın yanına çırak verilir. Çıraklıktan kalfalığa terfi ettiği dönemde babasını kaybeden Alim, işinden ayrılarak babasından kalan toprağı işlemeye başlar, fakat bir süre sonra bu toprağı başkasına kiraya vermek zorunda kalır. Annesini de kaybeden Alim, Karasuvbazar'ın güneyindeki

⁵ Ayhan Yüksel, *Doğu Karadeniz Araştırmaları*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2009, s. 114-115. Karadeniz tarafından aktarılan rivayete göre Micanoglu oldukça yakışıklı bir delikanlıdır. Bütün kadınlar ona hayrandır. Onun bu özelliğini kıskanan harmanlı erkekler, Micanoglu'na saldırırlar. Çıkan boğuşmada Micanoglu elini kana bular ve dağa çıkmak zorunda kalır (Karadeniz, *a.g.e.*, s. 46).

⁶ Yaşar Küçük, *Doğu Karadeniz Bölgesi Eşkıya ve Kabadayıları Türküler-Destanlar*, Serander Yayınları, Trabzon 2006, s. 127-129.

Karağaç kırı üstünde büyük bir saraya, geniş topraklara, ormanlara ve bahçelere sahip olan Babacan/Baboviç adında bir Karaim zengininin yanında ırgatlığa başlar. Karasuvbazar şehrinin yöneticisi de olan Babacan/Boboviç'in tek kızı olan Sara'nın genç ve yakışıklı Alim'e âşık olması, kahramanın "kanunsuzluk" kariyerinin başlamasına neden olur. Bir sabah, atları kontrol eden Alim'i sofaya çağırarak aşkını ilan etmek isteyen Sara, heyecanlanarak aşkını ilan edemez ve öfkesinden boynundaki incisini kopararak kendinden geçer. Karaim kadınlarının kendilerini erkeklerden saklamaları nedeniyle Sara'nın Babacan'ın kızı olduğunu dahi bilmeyen Alim, olup bitene anlam veremeyerek sofadan ayrılır. Annesinin ısrarı üzerine, kendi ayıbını örtmek amacıyla Alim'in boynundaki inciye zorla almak istediği, vermemek için direnirken de düşüp bayıldığı yalanını söyleyen Sara, bu iftirasıyla bir yandan kendi ailesine zarar verirken diğer yandan da Alim'i bir daha geri dönemeyeceği bir yola iter. Kızının iftirasına inanan Karaim Babacan/Baboviç, Alim'i hemen hapse attırır. Sonradan sevdiği adamın hapsedilmesine üzülen ve yaptığından dolayı çok pişman olan Sara, annesine olup biteni olduğu gibi anlatır. Babacan/Baboviç, gerçeği öğrendikten sonra Alim'i hapishaneden çıkartır ve tekrar yanında çalışmasını ister. Fakat, maruz kaldığı bu haksızlığa çok içerleyen Alim, Babacan'ın bu teklifini reddeder.⁷

Başka bir rivayette ırgat Alim'in Baboviç'in kızı Sara'nın aşkına karşılık verdiği, bu durumdan rahatsız olan Baboviç'in Alim'i sarayından uzaklaştırmak istediği, kızının incilerini birkaç günlüğüne memleketine gitmek için izin isteyen Alim'in cebine gizlice koyduğu, daha sonra da Alim'i hırsızlıkla suçlayarak hapse attırdığı; hapisten kaçan Alim'in bir süre kaçak hayatı sürdüğü, bu sırada Sara'yla ilişkisini devam ettirdiği, ikinci kez yakalanıp hapse atılınca Sara'nın kendisini kurtardığı, kaçarlarken Sara'nın vurulup öldüğü; Baboviç'in Alim'i kızını kaçırmakla suçladığı, gizlenerek yaşayan Alim'in bir mirzanın çoban evinde yakalandığı anlatılmıştır.⁸

Alim Azamatoğlu'nun hırsızlıkla suçlanarak mağdur edilmesiyle ilgili olarak bir başka rivayet ise şöyledir: Alim Azamatoğlu'nun Karaim Baboviç'in yanında ırgat olarak çalıştığı sırada Karasuvbazar'da Abram adında bir zengin Karaim daha yaşamış. Bu Karaim'in büyük bir dükkânı varmış.

⁷ Rıza Fazıl, *Alim-Kırım Yigiti Alim Akında Hatırlarlar İkayeler Rivayetler*, Kırım Devlet Okuv-Pedagogika Neşriyatı, Simferopol 2005, s. 17-20.

⁸ Fazıl, *a.g.e.*, s. 107-110.

Bir gün yaptığı alışveriş sonrasında elde ettiği kazancı yağlığa sarıp sekiz-on yaşlarındaki kızıyla evine yollamış. Yolda bu kızın önüne hırsızlar çıkıp elindeki parayı çekip almışlar, kendisini de kovalamışlar. O günün sabahı Alim işe giderken yolda bir yağlık bulmuş. Abram, paraları bulmak için çok çabalamış, lakin bu işi kimin yaptığını bulamayınca polise başvurmuş. Polisler de hırsızları bulamamışlar. Günlerden bir gün Alim, Abram'ın dükkânına bir şeyler almak için gelmiş. Alim, dükkândan yanında çalıştığı Baboviç'in sipariş ettiği her şeyi aldıktan sonra yolda bulduğu yağlığı çıkarıp ona aldığı şeyleri sararken bezirgân Abram, bu yağlığı görüp Alim'e yağlığı nereden aldığını sormuş. Alim, yağlığı yolda bulduğunu söylese de Abram, onu polise teslim etmiş. Polisler Alim'i kodese tıkmışlar ve ardından yargılayarak Kırım dışındaki bir hapishaneye göndermişler. Alim, bir süre buradan yattıktan sonra kaçmanın yollarını aramış ve kaçmayı başarmış. Kırım'a döndükten sonra otoriteyle mücadele etmeye başlamış.⁹ Alim için yakılan yırlardan/türkülerden birisinde bulduğu bir yağlık nedeniyle tutuklanarak Sibiry'a sürülmesi, altı ay kadar zindanda yatışı, Kırım'a döndükten sonra zalim beyleri perişan etmesi ve yol keserek zenginleri soyması Alim'in ağzından anlatılmıştır:

Ey ağalar, men Alimim, vaazımı söyleyim,
Başımızda kara yazı, oña (da) neyleyim?

Bir yavlıkçün, ey ağalar, Sibirge kettim,
Zabitlernen uzlaşalmay, men neler çektim.

Tamam altı ay, ey ağalar, zindanda yattım
Zabitlernen uzlaşalmay, dertlerge battım.

Bir yavlıkçün, ey ağalar, Sibirge kettim,
Kaytıp kelip zalım beylerni perişan ettim.

Kefe, Kerç yollarında furgon bekledim,
Or adlında hanımlarğa kamçım bukledim.

Celalnıñ kopçegine atımnı bayladım,
Bakır (da) para begenmeyip, kumüş sayladım.¹⁰

[Ey ağalar, ben Alim'im, vaazımı diyeyim,
Başımızda kara yazı, ona (da) neyleyim?

⁹ Fazıl, *a.g.e.*, s. 110-111.

¹⁰ Fazıl, *a.g.e.*, s. 121-122.

*Bir yağlık için, ey ağalar, Sibirya'ya gittim.
Zabitlerle anlaşılamayıp ben neler çektim.*

*Tam altı ay, ey ağalar, zindanda yattım,
Zabitlerle anlaşılamayıp derlere battım.*

*Bir yağlık için, ey ağalar, Sibirya'ya gittim,
Dönüp gelip zalim beyleri perişan ettim.*

*Kefe, Kerç yollarında araba bekledim,
Or önünde hanımlara kamçıyı katladım.*

*Celal'in arabasının tekerine atımı bağladım,
Bakır (da) para beğenmedim, gümüş seçtim.]*

Her ikisi de 19. yüzyılda yaşamış olan Alim Azamatoğlu ile Micanoglu Hüseyin'in "kanunsuzluk" kariyerlerinin başlamasında, bir kadının sebep olduğu olaylar zinciri etkili olmuştur. Anlatılarda her iki kahramanın da "erkek güzeli" denebilecek kadar yakışıklı olduklarına dönük ifadeler, bir kadının sebep olduğu "kanunsuzluk" kariyerini de beraberinde getirmiştir. Micanoglu Hüseyin, Kalafatoğlu Memiş Hoca'nın gelini, Alim Azamatoğlu ise Karaim Babacan/Baboviç'in kızı Sara'nın neden olduğu olaylar zinciriyle "kanunsuzluk" kariyerine adım atmıştır.

Micanoglu Hüseyin ile ilgili her iki rivayette de Kalafatoğlu Memiş Hoca'yı öldürdüğünden bahsedilir. Yalnız konuyla ilgili ilk rivayette Kalafatoğlu Memiş Hoca'yı öldürme nedeni açık bir şekilde belirtilmezken, ikinci rivayette bu cinayete Micanoglu'nun eski nişanlısı, Kalafatoğlu Memiş Hoca'nın ise gelini olan Emine'nin sebep olduğu açıkça ifade edilir. Her iki rivayette de bir kadın yüzünden çıkan kavgada zorda kalan Micanoglu Hüseyin'in, Kalafatoğlu Memiş Hoca'yı öldürmek zorunda kaldığından bahsedilir.

Micanoglu'nun askerden kaçarak memleketine geldiği zamanlarla ilgili anlatımlara baktığımızda babasının hiç zikredilmediğini görmekteyiz. Askerden kaçan Micanoglu'nu geri dönmeye ikna etmeye çalışanlar, köylülerdir. Micanoglu'nun bu dönemde dayısı Yakuboğlu Şükrü'nün yanında kaldığından bahsedilirken, babasına uğradığından, babasının onu ikna etmeye çalıştığından söz edilmez. Anlatılardaki bu hususlar, Micanoglu Hüseyin'in hadiselerin cereyan ettiği tarihlerde babasını kaybetmiş olabileceğini düşündürmektedir.

Benzer bir durum Alim Azamatoğlu için de geçerlidir. Yalnız Alim Azamatoğlu ile ilgili anlatılarda babasının öldüğü açık bir dille ifade edilmektedir. Anlatılarda Alim Azamatoğlu'nun ayakkabı tamirciliğinde çıraklıktan kalfalığa yükseldiği dönemde babasını kaybettiğinden söz edilmektedir. Bu durumda, hem Micanoglu Hüseyin hem de Alim Azamatoğlu'nun “kanunsuzluk” kariyerlerine başlamadan önce yetim kaldıklarını söyleyebiliriz.

Alim Azamatoğlu, Micanoglu Hüseyin'den farklı olarak yapmadığı bir hırsızlıkla suçlanarak mağdur edilmiştir. Alim Azamatoğlu'yla ilgili ilk anlatıda haksız yere hırsızlıkla suçlanmasına neden olan kişinin Sara, ikinci ve üçüncü anlatıda ise Sara'nın babası Karaim Babacan/Baboviç ile bezirgân Abram olduğu görülmektedir. İlk anlatıda Alim Azamatoğlu, Sara'nın kendine olan ilgisinden habersizdir. İkinci anlatıda ise Alim Azamatoğlu ile Sara birbirlerine aşiktir. Sara'nın babası Karaim Babacan/Baboviç onları birbirinden ayırmak için Alim Azamatoğlu'na hırsızlık suçunu yükleyerek onu zindana attırmıştır. Üçüncü anlatıda Alim'i Kırım dışındaki bir hapishaneye gönderten, onu hırsızlıkla itham eden bezirgân Abram'dır.

Hayat hikayelerine baktığımızda Micanoglu Hüseyin'in yarıda kalmış olsa dahi medrese tahsili görmüş bir kişi olduğunu¹¹, Alim Azamatoğlu'nun ise çıraklıktan yetişme bir zanaat erbabı olduğunu görmekteyiz. Biri cinayet işlemek zorunda bırakılarak, diğeri ise işlemediği bir hırsızlık suçundan ötürü mağdur edilerek “kanunsuzluk” kariyerine atılan bu iki halk kahramanı, bundan sonraki süreçte otoriteyle mücadele etmeye başlamışlar; otoriteler tarafından “eşkıya” ya da “haydut” diye adlandırılmış olsalar da halk tarafından “kahraman” olarak görülmüşlerdir.

2. Otoriteyle Mücadeleleri ve “Halk Kahramanı”na Dönüşmeleri

Micanoglu Hüseyin, hapse girdikten sonra Hamaloğlu Hasan Ağa'nın annesine zulüm ettiği haberini alır. Hapishanede altıncı ayını doldurduğunda Eğribel Mehmet adlı arkadaşıyla birlikte hapishaneden kaçır. Bir süre Giresun'da gizlenir. Giresun'da Arnavut Cafer ile görüşür ve onun

¹¹ Trabzon'daki İngiliz konsolosu Longworth'un 1886 yılındaki raporlarında Micanoglu'nun gerçek adının Molla Hüseyin Efendi olduğu dile getirilmektedir. “Molla” sıfatından hareketle Micanoglu'nun gerçekten medrese eğitimi almış olduğu teyit edilebilmektedir (Özdiş, a.g.m., s. 71).

yardımıyla Gürcü Deli Reşit'e ulaşmaya çalışır. Bu sebeple Giresun iskelesinden vapura binip Vona'ya, oradan da Ünye'ye geçer. Ünye'de Deli Reşit'in zaptiyeler tarafından takip edildiğini öğrenince Piraziz'e gelir. Tekmezar köyünde imamlık yapmaya başlar. Burada Tayyip Ağa tarafından ihbar edilir. Yakalanacağını anlayınca Tayyip Ağa'nın kızını da alarak kaçır. Bir süre Enece ve Yayıklık köylerinde saklandıktan sonra Gürcü Topaloğlu Eyüb ve Gürcü Deli Reşit'in çetesine katılmak zorunda kalır.¹²

İlk soygununu Şemsettin köyündeki Yılcıoğlu Mustafa Ağa'yı soyarak yapan Micanoglu, bundan sonraki süreçte kendisini eşkıyalığın içerisinde bulur ve dokuz kişilik bir çetenin reisi olur. Hükümet kuvvetlerini yanına alarak kendisini takibe çıkanları teker teker yakalayarak öldürmeye başlar. Önce Hamaloğlu Hasan Ağa'yı, ardından Vanazıt köyünden Tekbaşoğlu Kamit/Komit Ali Ağa'yı, Uğurca köyü imamı Mehmed Efendi'yi ve Sarvan köyünden Salbacakoğlu Halil İbrahim Ağa'yı vurur.¹³

Bu süreçten önce sık sık uğradığı Armelit'teki Bayramşah köyü ile Dereli'nin Kurtulmuş köyü artık bilinir olduğundan kendine güvenli yerler aramaya başlamıştır. Karagöl yaylasında Kel Seyit'in misafiri olur. Günün birinde bu oba, Sivas'tan gelen müfrezenin baskınına uğrar. Micanoglu çoban kılığına girerek bu baskından kurtulur. Birçok kez Giresun, Trabzon ve Sivas'tan gelen müfrezelerle karşılaşan Micanoglu, onları yanıltarak ellerinden kurtulmayı başarır.¹⁴

Micanoglu'nun uluslararası üne kavuşmasını sağlayan olay, Licese madeni¹⁵ müdürüyle karşı karşıya gelmesidir. Bu olay, İngiliz arşiv belgelerinde dahi yer almıştır. Micanoglu'nun hayatıyla ilgili olarak anlatıların birçoğu yazılı belgeyle doğrulanmaya muhtaç bir mahiyet arz ederken, Licese madeni müdürüyle arasında geçenlerin Osmanlı ve İngiliz arşiv belgelerine sirayet etmiş olması, hem onun tarihsel bir kişilik olarak varlığını ispat etmiş hem de halk tarafından özellikle bu maden etrafında anlatılanların doğrulanmasına imkân vermiştir. Hamdi Özdiş, Micanoglu'nun İstan-

¹² Yaşar Küçük, *Doğu Karadeniz Bölgesi Eşkya ve Kabadayıları Türküler-Destanlar, Serander Yayınları*, Trabzon 2006, s. 129.

¹³ Yüksel, *a.g.e.*, s. 115.

¹⁴ Küçük, *a.g.e.*, s. 130.

¹⁵ Licese maden ocağı ile Asia Minor Mining Company'nin Licese'deki faaliyetleri üzerine bir değerlendirme için bkz. Kemal Saylan, "Licese Maden Ocağı ve Asia Minor Mining Company'nin Licese'deki Faaliyetleri", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXIX/2, 2014, s. 625-643.

bul ile Londra'nın dikkatini çekmesini sağlayan bu olay hakkında şunları kaydetmiştir:

“Şüphesiz Micanoglu meselesinin bu denli ete kemiğe bürünmesindeki en büyük pay dönemin Küçük Asya Maden Şirketi'nin (The Asia Minor Mining Company) maden müdürü J. H. Twelvetrees'e aittir. Maden ve de müdür Twelvetrees için çok can yakıcı bir sorun haline gelen eşkıyalık bölgede adeta hayatı durdurmuştur. Maden işlemez, katırcılar çıkan madeni kıyındaki limanlara götüremez olmuşlardır. Elbette bu katırcılar eşkıyalar izin verdiği sürece madeni limana ulaştırabilmektedirler. Yani yol güvenliğinin sağlanması gerekmektedir. Oysa eşkıya Micanoglu ve çetesi onların yolunu kesmekte ve madenlerin limana ulaşmasını engellemekte ve katırcılara taşıdıkları madeni yola döktürerek geri göndermektedir. Olaylar Micanoglu'nun İngiliz maden şirketinin müdürü Twelvetrees'i tehdit etmesiyle başlamıştır. Twelvetrees daha önce de eşkıyalara karşı madenin korunması için o zamanki Sivas valisi Rıfat Paşa'dan yardım istemiş ancak o da bayrağı Abidin Paşa'ya devretmiş, dolayısıyla maden korunamamıştır. Micanoglu, madeni ve katırcıları özellikle 1886 yılının Eylül ayından itibaren taciz ve tehdit etmeye başlamış ve en sonunda da Twelvetrees'i hedef alarak ondan Karahisar'da hapisanede olan kardeşlerinin salıverilmesini istemiştir. Bu sözlü tehditler bir sonuç getirmemiş olacak ki Micanoglu bu kez kendi imzasıyla maden müdürüne hitaben bir tehdit mektubu kaleme alacaktır.¹⁶ (...) Bu mektup olayından sonra Twelvetrees, İngiliz konsoloslu Longworth'e durumu bildiren mektuplar yazacak ardından da Longworth konuyu Londra'ya aktaracaktır. Ayrıca konsolos Trabzon valisi Sururi Efendi'ye¹⁷ ve İstanbul'a, Sultan Abdülhamid'e, Dahiliye ve Hariciye nezaretlerine konu hakkında mektuplar gönderecektir.”¹⁸

İngiliz konsolosunun girişimleri neticesinde peşine takılan 470 jandarma, 150 asker ve 40 ağır süvariye rağmen Micanoglu, uzunca bir süre yakalanamamıştır. İngiliz konsoloslu, bunun nedenini yerel yöneticilerin Micanoglu'yla işbirliği yapmasına bağlamaktadır. Öyle ki 20 Temmuz 1887'de yakalanmasına rağmen iki gün sonra kaçmayı başarabilmesi, yakalandığında kendisini maden idaresine ya da Karahisar otoritelerine

¹⁶ Anılan mektup için bkz. Yüksel, a.g.e. s. 120.

¹⁷ Anılan mektup için bkz. Yüksel, a.g.e. s. 121.

¹⁸ Özdiş, a.g.m., s. 65-68, 70.

değil de Giresun ya da Trabzon yetkililerine teslim etmeleri için Türkmenlere yalvarmış olması, İngiliz konsolosun bu husustaki şüphelerini daha da güçlendirmiştir.¹⁹

Micanoğlu Hüseyin ile ilgili olarak buraya kadar aktarılanlara baktığımızda, onun bir eşkıya kimliğine sahip olduğunu söyleyebiliriz. Yerel otorite ve İngiliz maden müdürüyle arasında geçenler, bu tespiti kuvvetlendirmektedir. Ancak Micanoğlu'yla ilgili halk anlatılarına baktığımızda onun halktan yana bir tutum sergilediğini, halkın bu nedenle kendisini sevdiğini ve adına türküler yaktığını anlamaktayız.²⁰ Micanoğlu Hüseyin, Teyyaredüzü'nde odun satarak geçinen yaşlı bir kadına para vererek bir fındık bahçesi satın aldırır. Daha sonra bu fakir kadının oğluna imamın kızını alarak onları evlendirir, bütün düğün masraflarını karşılar. Armelit'teki Bayramşah köyünde başlık parasını ödeyemediği için sevdiğine kavuşamayan bir gence yardım eder. Yola çıkan düğün alayının önünü keserek kızı kaçıır ve sevdiği gence getirir. İkinci bir düğün kurarak bunları evlendirir.²¹ Micanoğlu'nun halktan yana tavrını gösteren benzer birçok anlatı, Giresun halkının belleğinde yer edinmiştir.

Alim Azamatoğlu, Karaim Baboviç, kızı Sara ve bezirgân Abram'ın neden olduğu haksızlıklar neticesinde otoriteyle mücadele etmeye başlamış ve bu mücadeleleriyle halk kahramanı olmayı başarabilmiştir. Yerel bir toprak zenginin neden olduğu bir haksızlık sonrasında "kanunsuzluk" kariyeri başlayan Alim Azamatoğlu, çoğunlukla işgalci siyasi otoriteler ve onların yerel işbirlikçileriyle mücadele etmiştir. Azamatoğlu, verdiği mücadele ile işgal sonrasında bağımsızlığını ve siyasi egemenliğini yitiren, mülkiyet hakkı gasp edilen, topraklarından göç etmek zorunda kalan, işgalci siyasi otorite ile yerel işbirlikçileri tarafından baskılanan, inançlarını ve değerlerini yaşamakta zorlanan bir toplumun duygularını, düşüncelerini ve mücadelesini temsil etmiştir. Tüccarların, mirzaların ve bürokratların, kendisini kanunsuzluğa iten toprak zengininin (Karaim Babacan/Baboviç) farksız olmadığına kanaat getiren ve halkını, her kimden kaynaklanırsa kaynaklansın, zulme ve haksızlıklara karşı korumayı ve adaletin yerini bulmasını amaç edinen Alim

¹⁹ Özdiş, *a.g.m.*, s. 75-79.

²⁰ Fikret Karadeniz, bu özelliklerinden dolayı Micanoğlu Hüseyin'i alp tipi ve Köroğlu tipi olarak da değerlendirmiştir (Karadeniz, *a.g.m.*).

²¹ Küçük, *a.g.e.*, s. 135-136.

Azamatoğlu'nun mücadelesi, aynı zamanda Kırım'ı işgal eden Rus yönetimi-ne karşı verilen mücadelenin de bir yansımasıdır.²² Bu nedenledir ki “kanunsuzluk” macerası, her ne kadar yerel bir toprak zengininin neden olduğu bir mağduriyet sonrasında başlamış olsa da çoğunlukla işgalci siyasi otoritelerle onların yerel işbirlikçilerine karşı mücadele eden Alim Azamatoğlu'nu, -pek çok özelliği ile uygunluk gösterse de- sadece Eric J. Hobsbawm'ın “sosyal eşkıya”²³ çözümlemesi ile ele alıp geçiştirmek doğru değildir.

Alim Azamatoğlu'yla ilgili anlatıların birinde Taraktaş boylarındaki Seit-Eli köyünün mirzası, bu köyde yaşayan yoksul bir gencin evleneceği kızın önce kendi sarayına getirilmesini, daha sonra da güveye götürülmesini ister. Kızın babasıyla güvey, buna razı olmak istemeseler de mirza, dört adamını göndererek gelin arabasını kendi sarayına getirir. Bu surumu öğrenen Alim, atına binip tozu dumana katarak mirzanın sarayına gelir. Kendisini saraya sokmak istemeyen nöbetçiyi haklayarak içeriye giren Alim, kamçısıyla mirzanın her yanını bir güzel şışirdikten sonra gelini atının terkesine bindirerek güveyin evine götürür.²⁴

Bir rivayette tefeci Galifaks, yoksul bir Rus'a altı yıl vadeli bir senet karşılığında bin ruble borç vermiştir. Bu alışverişten zarar eden Rus, borcunu ödeyemeden ölmüştür. Yedinci yılda yoksul Rus'un dul karısına gelerek kocasının borcu karşılığında otuz bin gümüş para isteyen altmış yaşındaki Galifaks, bu parayı ödeyemeyeceğini söyleyen kadından borç karşılığında bir başkasıyla nişanlı olan kızı Mariya'yı kendisine vermesini ister. Yoksul kadın Galifaks'ın isteğini yerine getirmekten başka bir çare bulamadığından altmış yaşındaki ak saçlı bir ihtiyara on altı yaşındaki güzel kızı Mariya'yı vermeyi kabul etmek zorunda kalır. Altmış yaşındaki ihtiyar bir tefecinin on altı yaşındaki nişanlı kızı zorla satın alacağını öğrenen Alim öfkelenerek atına biner ve gece saat on iki civarında Akmescit'e, Galifaks'ın sarayına gelip kapısına dayanır. Alim, kendisini görünce korkudan titremeye başlayan Galifaks'tan Mariya'nın babasına ait borç senetlerini alıp yırtar. Borç senetlerini yırtmakla yetinmeyen Alim, Galifaks'tan ayrıca beş kese altın alır ve bunları Mariya'nın anasına teslim eder.²⁵

²² Mehmet Aça, “Alim Azamatoğlu Anlatılarında Olumsuz Tipler”, *Uluslararası Türk Dünyası Kültür Araştırmaları Dergisi*, S. 5, 2016, s. 5.

²³ Eric J. Hobsbawm, *Eşkıyalar*, çev. Osman Akınhay, Agora Kitaplığı, İstanbul 2011.

²⁴ Fazıl, *a.g.e.*, s. 82.

²⁵ Fazıl, *a.g.e.*, s. 82-85.

Hakkında anlatılanlardan yalnızca iki örnek sunulan Alim Azamatoğlu, bu örneklerden de anlaşılacağı üzere, halktan yana bir tavır almış, halk kahramanlığının gereklerini yerine getirmiş bir şahsiyettir.

Halktan yana tavrıyla Kırım'daki Rus otoritesini sarsan, yerel zenginlerle yöneticileri tehdit eden Alim Azamatoğlu'nun yakalanması için 1854 yılında Çar II. Aleksandr tarafından bir ferman çıkarılmıştır. Bu fermanla her türlü önlem alınarak Alim'in canlı bir şekilde yakalanarak huzura çıkarılması istenmiştir.²⁶ Alim Azamatoğlu, bir çoban evinde ağır hasta yatarken yerel yöneticilerden Celal Mirza Kıpçakskiy tarafından yakalanarak Kadıköy'e getirilmiştir. Ardından Simferopol'deki valiye götürüldüğü, valinin emriyle Simferopol hapishanesine konulduğu, ağır işkencelerden sonra Çar'ın emri üzerine Sibirya'ya sürüldüğü bilinmektedir.²⁷

Micanoğlu Hüseyin ve Alim Azamatoğlu, genç yaşta uğradıkları haksızlıklar neticesinde kanunsuzluk yoluna sürüklenmiş iki tip olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Haklarında anlatılanlar, onların halktan yana bir tavır alarak otoriteyle mücadele ettiklerini ve bu nedenle halk arasında halk kahramanı muamelesi gördüklerini göstermektedir. Micanoğlu Hüseyin ve Alim Azamatoğlu'nun tarihi kişilikler olarak kabul edilmelerinde, sözlü kaynakların aktarımlarının yanı sıra, birinin Osmanlı ve İngiliz, diğersinin ise Rus arşiv belgelerinde yer alması da etkili olmuştur. Haklarında anlatılanlarla tarihi belgelerin aktarımlarından anlaşılacağı üzere, otoriteyi temsil edenleri uzunca bir süre peşinden koşturan bu iki halk kahramanı, devrin ağır şartları altında ezilen topluluklar için haksızlıkların hesabını soran, adaletin yerine gelmesini sağlayan kişiler olmuşlardır.

3. Ölümleri ve Halktaki Yansımaları

Micanoğlu Hüseyin'in ölümüyle ilgili olarak çok çeşitli rivayetler vardır. İngiliz maden şirketi müdürü ile Trabzon'daki İngiliz konsolosunun girişimleri neticesinde Osmanlı kolluk kuvvetleri tarafından aranmaya başlayan Micanoğlu Hüseyin, bu takibattan kurtulmak için Karagöl yaylasındaki Kel Seyid'e sığınır. Anlatıya göre Micanoğlu, burada Kel Seyid'in geliniyle bir gönül ilişkisi yaşar. Bu nedenden ötürü Kel Seyid onu tutuklar ve kolluk kuvvetlerine teslim etmek ister. Micanoğlu Hüseyin, Kel

²⁶ Fazıl, *a.g.e.*, s. 54.

²⁷ Fazıl, *a.g.e.*, s. 55-58.

Seyid'in gelinin yardımıyla kolluk kuvvetlerine teslim edilmeden kaçmayı başarır. Kaçarken köpeklerin saldırısına uğrar. Köpeklerden kurtulmak için bir göle girer, burada üşütür, hasta olur ve bir süre sonra Çivriz yaylasına yakın Yassıalan'da ölür. Cenazesini Keşap'a getirirler.²⁸

İkinci bir rivayete göre Kel Seyid'in adamları Micanoglu Hüseyin'i yakalamışlardır. Ancak Kel Seyid'in bu durumdan haberi yoktur. Kel Seyid, durumu haber alınca bu işe karışan çobanlardan birini öldürür ve Karagöl'e atar. Bu sırada Micanoglu Hüseyin, Dereli'nin Kurtulmuş köyünde hasta yatmaktadır. Kel Seyid, Micanoglu Hüseyin'i ziyarete gelir. Micanoglu Hüseyin, Kel Seyid'den öldürülen adamın kendi elbiseleri giydirilerek hükümete teslim edilmesini ister. Böylece Micanoglu Hüseyin öldü intibai verilmeye çalışılır. Kel Seyid, Micanoglu Hüseyin'in isteğini yerine getirir. Micanoglu Hüseyin'in elbiseleri giydirilen çobanın ölüsü Giresun'a getirilir ve halka teşhir edilir. Ş. Kerempeli Ersöz'e göre, 1901 yılındaki bu olaydan sonra Micanoglu Hüseyin'i herkes öldü bilir.²⁹

Bir diğer rivayete göre ise Micanoglu Hüseyin'in Kel Seyid'in geliniyle olan gönül ilişkisi her tarafta duyulur. Micanoglu Hüseyin, evli bir kadınla gönül ilişkisine girdiğinden dolayı ar eder. Kimseye görünmek istemez. O sırada çığ altında kalarak ölen Kel Seyid'in çobanlarından birine kendi elbiselerini giydirir. Bu şekilde Micanoglu Hüseyin öldü intibai oluşturur ve izini kaybettirerek uzak diyarlara gider.³⁰

Bu gibi rivayetler neticesinde halk, onun öldüğüne inanmaz. Micanoglu'nun sır olduğu düşünülür. Bu bağlamda ortaya çıkan yeni rivayetlere göre İskenderun'da, Midilli'de, Zonguldak'ta, Mekke'de görüldüğü dile getirilir.³¹

Ancak tarihi kaynaklara göre İngiliz maden müdürü ve Trabzon'daki İngiliz konsolosunun girişimleri neticesinde başlayan takibat, Micanoglu'nun sonunu hazırlamıştır. 4 Ağustos 1303 (16 Ağustos 1887) tarihli yazı müsveddesine göre Micanoglu Hüseyin, ölü olarak ele geçirilmiştir.

²⁸ Yüksel, *a. g. e.*, s. 118. Kel Seyid'in gelini merkezli bir diğer rivayete göre Micanoglu Hüseyin ile gelini arasındaki ilişkiyi öğrenen Kel Seyid, Micanoglu Hüseyin'i arkadaşlarıyla birbirine düşürür. Arkadaşları onu öldürüp bir duvarın üstünden aşağı atarlar. Cenazesi Giresun'a getirilir (Küçük, *a.g.e.*, s. 134).

²⁹ Küçük, *a.g.e.*, s. 133-134.

³⁰ Küçük, *a.g.e.*, s. 54; Yüksel, *a.g.e.*, s. 118-119.

³¹ Karadeniz, *a.g.m.*, s. 54; Küçük, *a.g.e.*, s. 134; Yüksel, *a.g.e.*, s. 119.

Micanoğlu'nun nerede, nasıl ve kimler tarafından ölü ele geçirildiğine dair bir kayıt bulunmamaktadır. Bu belgede Micanoğlu Hüseyin'in ele geçirilmesiyle ilgili olarak halktan teşekkür telgrafları geldiğinden söz edilmektedir. The Asia Minor Mining Company Limited, Micanoğlu Hüseyin'in yakalanması vesilesiyle Ağustos 1887 tarihli deri üzerine elle yazılmış bir teşekkür belgesini Avni Bey'e vermiştir.³²

Zenginden alıp fakire vermesi özelliği sayesinde halk tarafından kahraman olarak görülen Micanoğlu Hüseyin, hayatı ve faaliyetleri hakkındaki anlatılanlar üzerinden Giresun halkının belleğinde önemli bir yer edinmiştir. Ölümü, halk tarafından üzüntüyle karşılanmıştır. Halkın Micanoğlu algısı ve ölümüne olan üzüntüsü, özellikle de adına yakılan türküyü yansıyarak günümüze kadar ulaşmıştır, türkünün sözleri şu şekildedir:

Rakı koydum fincana
Hele bakın Mican'a
Kör olası Kel Seyid
Nasıl kıydın bu cana

Oy benim canım Mican'ım
Dünyada bir canım

Martinimin pulları
Gece geçtim yolları
Aslan Mican geliyor
Saymaz karakolları

Oy benim canım Mican'ım
Dünyada bir canım

Mican sen öleceksin
Kabire gireceksin
Dokuz tahta altında
Ne cevap vereceksin

Oy benim canım Mican'ım
Dünyada bir canım

Karanfilim saksıda
Bir yar sevdim Aksu'da
Allah bizi kavuştur
Akşam ile yatsıda

³² Yüksel, *a.g.e.*, s. 123.

Oy benim canım Mican'ım
Dünyada bir canım

Espiye'nin bulguru
Ayvasıl'ın pirinci
Ağaların içinde
Aslan Mican birinci

Oy benim canım Mican'ım
Dünyada bir canım³³

Hakkındaki rivayetlerden Çar'ın emriyle Sibirya'ya sürülen, sürgün yolculuğu sırasında vaktiyle kendisine yardım ettiği Musevi bir kızın tüccar babası tarafından kurtarılarak Kırım'a döndüğü, orada kalamayacağını anladıktan sonra da Batum üzerinden gemiyle İstanbul'a geçtiği ya da yakalandıktan Sibirya'ya sürgüne gönderilirken Nogaylar tarafından kurtarıldığı, Nogayların yaşadığı bölgede bir süre kaçak hayatı sürdükten sonra Kırım'a döndüğü, fakat Kırım'da yaşamasının artık mümkün olmadığını anlayınca da arkadaşlarının yardımıyla diğer pek çok Tatar gibi, Türkiye'ye geçtiği anlaşılan³⁴ Alim Azamatoğlu, 1925 yılında 110-111 yaşlarında iken vefat etmiştir.³⁵ Kırım Tatar halk anlatılarında halk kahramanı olarak takdim edilen Alim Azamatoğlu'nun ölümü de halkta derin izler bırakmıştır. Rus yönetimi tarafından eşkıya olarak nitelendirilen, itibarsızlaştırılmaya ve unutturulmaya çalışılan Alim Azamatoğlu, yürütülen bütün karalama kampanyalarına rağmen halkın gözünde her zaman kahraman olarak kalmıştır. Kırım Tatar halkı, onu, ölümünden sonra da unutmamıştır. Hayatı ve hayatı etrafında anlatılanlar Kırım Tatar edebiyatına, tiyatro oyunlarına ve sinema filmlerine kaynaklık etmiştir.³⁶ 1990'ların başından itibaren sürüldükleri yerlerden vatan topraklarına yoğun bir şekilde dönmeye başlayan Kırım Tatarları, doğup büyüdüğü yer olan Karasuvbazar'a heykelini dikerek Azamatoğlu'nu Kırım Tatarlarının “milli kahramanı” ilan etmişlerdir.

³³ Salih Turhan ve Erdoğan Altıncaynak, *Giresun Türküleri ve Oyun Havaları*, Giresun Valiliği Yayınları, Ankara 2009, s. 218. Türkünün sözleri hakkında daha geniş bilgi için ayrıca bkz. Küçük, *a.g.e.*, s. 138-140; Yüksel, *a.g.e.*, s. 124-126.

³⁴ Fazıl, *a.g.e.*, s. 55-63.

³⁵ Kamelya Keskin, “Kırım'ın Sembol Şahsiyetlerinden: Gerçekle Kurgu Arasında Alim Azamatoğlu”, *Karadeniz Araştırmaları*, S. 51, 2016, s. 246.

³⁶ Kaynaklık ettiği edebiyat ürünleri, tiyatro oyunları ve sinema filmleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Keskin, *a.g.m.*, 251-253.

Sonuç

Karadeniz'in iki yakasında aynı dönemlerde ortaya çıkan ve resmi otoritelerce "eşkıya" ya da "haydut", halk tarafından ise "kahraman" olarak nitelendirilen her iki isim de mücadelelerine bireysel mağduriyetler sonrasında başlamıştır. Her ikisi de zamanla topluma mâl olmuş, içinde yaşadıkları toplumların bir kısmının ya da bütününe açık ve gizli desteğini almıştır. Her ikisi de ezilen insanların yanında yer almış, zenginden aldıklarını yoksullara dağıtmıştır. Merkezî otoriteden çok, onun yerel temsilcileri ile onların işbirliği içinde oldukları yerel sınıflardan (mirzalar, beyler vd.) çeşitli nedenlerle (keyfilik, baskı, zulüm, adaletsizlik, ağır vergi vd.) memnun olmayan kitleler, otoritelere meydan okuyan bu cesur "asi"lerle bütünleşmişler, onları -özellikle de Azamatoğlu'nu- birer "hesap sorucu" ya da "kurtarıcı" olarak görmüşler, onların kişilikleriyle mücadelelerini, isimleri etrafında meydana getirdikleri anlatılar ve manzumeler eşliğinde hafızalarına kazıyarak ölümsüzleştirmişlerdir.

Bunlardan Alim Azamatoğlu, mücadelesini herhangi bir çete yapılanmasına gitmeksizin yalnız başına yürütmüştür. Kırım'ın köylüsünden esnafına, çobanından din adamına kadar her kesiminden destek bulmuştur. Kendisine destek verenler arasında, o dönem Kırım'ının etnik çeşitliliğine bağlı bir şekilde, Türk ve Müslüman olmayan kişiler de yer almıştır. O, mücadelesini zekâsı, kurnazlığı, cesareti, kararlılığı ve yeteneğiyle kan dökmeden yürütmüştür. O, hedefindekileri, daha çok korkutarak ve küçük düşürerek devre dışı bırakmıştır. Onun hedefinde işgalci Rus yönetimi, bu yönetimin kolluk kuvvetleri, işgalci resmi otorite ve kolluk kuvvetleriyle işbirliği yapan yerel toprak zenginleri ile genellikle Müslüman olmayan tüccarlar yer almıştır. Zayıflarla mağdurların yanında yer almış, haksızlık ve zulüm karşısında hiçbir zaman sessiz kalmamıştır. O, yukarıda da ifade edildiği gibi, Kırım Tatarları için Hobsbawm'ın "sosyal haydut" tanımlamasına sığmayacak kadar önemli ve değerli biridir. Yaşarken bir halk kahramanı olan Azamatoğlu, ilerleyen dönemlerde vatanlarından sürülen Kırım Tatarları için milli bir kahramana, milli bir simgeye dönüşmüştür.

Mücadelesini Gürcü Topaloğlu Eyüb ile Gürcü Deli Reşit'in çetesine katılarak ve genellikle kan dökerek yürüten Micanoglu da içinde yaşadığı toplumun bir kesimince kahraman olarak görülmüştür. Fakat o, Azamatoğlu'nda olduğu gibi, milli bir kahramana dönüşmemiştir. Mücadelesini, İngilizlere ait bir maden şirketinin yöneticisi üzerinden kısmen yabancılara

da dönük bir şekilde gerçekleştirmiş olsa da bu onu, hiçbir şekilde milli bir kahraman mertebesine çıkarmamıştır. O, kişisel bir mağduriyet yaşaması, “kanunsuzluk” kariyerini bu mağduriyet sonrasında elde etmesi, içinde yaşadığı halkın bir kısmının desteğini alması gibi özellikleriyle Hobsbawm’ın “sosyal haydut” tanımlamasına çok daha fazla uygunluk göstermektedir. Bir İngiliz şirketi ile de mücadele etmesi ve bu şirketin, yakalanması vesilesiyle Avni Bey’e bir teşekkür belgesi sunması, halkın onunla ilgili algılarının milli duyarlılıkla beslenmesine de vesile olmuştur.

KAYNAKÇA

- AÇA, Mehmet, “Alim Azamatoğlu Anlatılarında Olumsuz Tipler”, *Uluslararası Türk Dünyası Kültür Araştırmaları Dergisi*, S. 5, 2016, s. 3-24.
- BAY, Abdullah, “XVIII. Yüzyıl ve XIX. Yüzyılın İlk Yarisında Osmanlı Taşrasında Siyaset Pratiği: Taşrada İktidar Mücadelesi, Hizipleşme ve Merkez”, *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 12, 2014, s. 1-40.
- FAZIL, Riza, *Alim-Kırım Yigiti Alim Akkında Hatırlavolar, İkayeler, Rivayetler*, Kırım Devlet Okuv-Pedagogika Neşriyatı, Simferopol 2005.
- FISHER, Alan, *Kırım Tatarları*, çev. Eşref B. Özbilen, Selenge Yayınları, İstanbul 2009.
- HOBSBAWM, Eric J., *Eşkıyalar*, çev. Osman Akınhay, Agora Kitaplığı, İstanbul 2011.
- KARADENİZ, Fikret, “Giresun’da Bir Alp Tipi ya da Bir Köroğlu Kolu Gibi Micanoglu”, *Yerli Kültür Yazıları Araştırma/İnceleme*, Samsun Sanat Yayınları, Samsun 1993, s. 44-55.
- Kerempelioğlu, “Sevimli Haydut Micanoglu”, *Yeşilgiresun Gazetesi*, 24 Nisan 1956-28 Nisan 1959.
- KESKİN, Kamelya, “Kırım’ın Sembol Şahsiyetlerinden: Gerçekle Kurgu Arasında Alim Azamatoğlu” *Karadeniz Araştırmaları*, S. 51, 2016, s. 245-257.
- KÜÇÜK, Yaşar, *Doğu Karadeniz Bölgesi Eşkıya ve Kabadayıları Türküler-Destanlar*, Serander Yayınları, Trabzon 2006.
- ÖZDİŞ, Hamdi, “Efsaneler, Gerçekler ve Yerel Siyaset Pratiği: ‘Eşkıya Micanoglu Hüseyin’”, *Kebikeç*, S. 34, 2012, s. 61-83.

- SAYLAN, Kemal, "Licese Maden Ocağı ve Asia Minor Mining Company'nin Licese'deki Faaliyetleri", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXIX/2, 2014, s. 625-643.
- TURHAN, Salih ve Erdoğan Altınkaynak, *Giresun Türküleri ve Oyun Havaları*, Giresun Valiliği Yayınları, Ankara 2009.
- ÜLKÜSAL, Müstecib, *Kırım Türk-Tatarları (Dünü-Bugünü-Yarını)*, İstanbul 1980.
- YÜKSEL, Ayhan, *Doğu Karadeniz Araştırmaları*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2009.

"TWO COASTS TWO FOLK HEROES: A COMPARATIVE VIEW OF ALİM AZAMATOĞLU AND MİCANOĞLU HUSSEİN"

Abstract

The people who find themselves in a specific struggle after being exposed to unjust treatment exhibit behaviors characterized from this moment as bandit-specific behavior by official authoritarion, they are often seen as heroes by the society they live in. These types, also have started their struggle generally after individual events and eventually become collective goods, they have received open and secret support of some or all of the communities they lived in. Much more than the central authorities, the masses who are not satisfied with their local representatives and the local classes they cooperate with for various reasons, have become integrated with these brave "rebels" who have challenged the authorities, seen them as a reckoner or rescuer, immortalized their struggles with their characters by digging in memory, accompanied by narratives about their names.

In this study, two different bandits of two coasts of the Black Sea have been studied comparatively. The first one of these two names whom the official authorities and their collaborators see as "robber" or "bandit" and the whole or a part of the public see as "hero", is Alim Azamatoglu of the famous "folk hero" of Crimean Tatars and the other is the famous bandit of Giresun region, Micanoglu Hussein. After the comparison made, the similarities between the two names in context of individual grievance, starting the career of "lawlessness" after individual grievance, getting support of the whole or a part of the public, forming poems by the narratives about their names, have been seen. Also, another result is that similarity of "hero" perception of the people living on both coasts of the Black Sea.

Keywords

Bandit, folk hero, narrative, Crimea, Black Sea, Alim Azamatoglu, Micanoglu Hussein.